

“A WAR ON TERROR? THE EUROPEAN STANCE ON A NEW THREAT, CHANGING LAWS AND HUMAN RIGHTS IMPLICATIONS”, Springer, New York, Dordrecht, Heidelberg, London, 2010., 554. str

Prikaz knjige

Edita HASKOVIĆ

Knjiga pod nazivom „**A War on Terror? The European Stance on a New Threat, Changing Laws and Human Rights Implications**“, urednika Marianne Wade i Almira Maljevića, od neizmjerne je vrijednosti, što primarno proizlazi iz činjenice da je veliki broj eminentnih evropskih autora kontribuirao nastanku ovog, nije pretenciozno kazati, enciklopedijskog štiva. Time je čitaocima pružena mogućnost uvida u pristupe koje su neke od država starog kontinenta zauzele u borbi protiv terorizma nakon 11. septembra.

Kao što se može naslutiti iz naslova knjige, autori su svoja zapažanja o fenomenu terorizma fokusirali na period poslije 11. septembra, u namjeri da ukažu na značajno izmijenjenu prirodu terorizma, recentne izmjene u domenu njegovog zakonskog reguliranja, kao i njihove implikacije na fundamentalna ljudska prava i slobode.

Knjiga je strukturirana u četiri dijela. Prvi dio nosi naziv „*Nova prijetnja*“ i podijeljen je u dva poglavlja. U okviru prvog poglavlja Jürgen Stock i Annette L. Herz govore o internacionalizaciji terorizma, osobito onog islamske provenijencije koji je zahvatio i evropski kontinent. Ovi autori ističu kako su vojne intervencije zapadnih zemalja u islamskom arapskom svijetu i poduzete kontra-terorističke mjere od strane zapadnih zemalja kao odgovor na terorističke napade, iskorištene od strane islamskih ekstremista u propagande svrhe, s ciljem pridobijanja simpatija umjerenih Muslimana širom svijeta, kao i s ciljem pridobijanja i regrutiranja novih članova u vlastite redove. Pri određenju terorizma kao nove prijetnje, oni polaze od spoznaje da ne postoje nikakvi tabui za izvršioce terorizma u pogledu izbora sredstava i meta, kao ni ograničenja u pogledu njihovog djelovanja. Terorizam je, kao što se može zaključiti na temelju promišljanja iznesenih u ovom poglavlju, nakon 11. septembra poprimio nove dimenzije evoluirajući u daleko perfidniju i brutalniju prijetnju kojoj je cilj izazivanje što većeg broja nevinih žrtava. U ovom poglavlju problematizirana je i potreba organizacionog i funkcionalnog preispitivanja sigurnosne arhitekture SR Njemačke koja je rezultirala uspostavom određenih sigurnosnih snaga, primarno usmjerenih na borbu protiv terorizma. U završnom dijelu ovog poglavlja dat je kratak osvrt na zakonsko reguliranje aktivnosti povezanih sa terorizmom u SR Njemačkoj, iz kojeg se može zaključiti da je akcenat stavljen na prevenciji terorizma.

Phillip W. Brunst u okviru drugog poglavlja razmatra odnos terorizma i Interneta. Na početku ovog poglavlja prezentirani su ključni motivi činjenja zločina putem ove globalne društvene mreže, kao što su nevezanost za određeno mjesto, anonimnost, internacionalnost, brzina, omjer troškova i koristi. Brunst razlikuje dvije vrste napada putem Interneta: one koji su usmjereni protiv drugih kompjuterskih sistema i one koji su usmjereni protiv ljudskih života. U razmatranju ove druge vrste napada, on polazi od tehničkih pretpostavki za njihovo izvršenje, napominjući da nije isključen scenarij ugrožavanja ljudskih života u budućnosti napadom kompjuterskih sistema koji su odgovorni za upravljanje opštim dobrima, kao što su hidroelektrane, saobraćajni sistemi kontrole i nuklearne elektrane. U ovom poglavlju dat je kratak osvrt i na zloupotrebe Interneta od strane terorista u propagandne svrhe, svrhe diseminacije straha i panike, pridobijanja podrške, vrbovanja novih članova u vlastite redove, kao i u svrhe komunikacije među teroristima.

U okviru drugog dijela knjige pod nazivom „*Međunarodno polje*“ razmatrani su međunarodni mehanizmi u borbi protiv terorizma. U okviru trećeg poglavlja Paul J. Rabbat kroz jedan historijski kontekst govori o ulozi Ujedinjenih naroda u prevenciji i represiji terorizma, pri čemu polazi od ranih pokušaja uspostave međunarodne saradnje u borbi protiv terorizma u okviru Lige naroda, kao svojevrzne preteče UN-a. Ovi napori su, kako zapaža autor, ispoljili svoj kontinuitet i u periodu koji je uslijedio, kulminirajući 60., 70. i 80. godina prošlog stoljeća, što koincidira sa periodom ekspanzije terorizma. Unatoč činjenici da je borba protiv terorizma bila značajno limitirana odsustvom konsenzusa u pogledu definiranja ovog fenomena, države članice UN-a su prepoznale potrebu reagiranja na određene oblike politički motiviranog nasilja. Evidentan je značajan iskorak na planu borbe protiv terorizma u posthladnoratovskoj eri, kada je Savjet sigurnosti prvi kvalificirao akte međunarodnog terorizma kao prijetnje međunarodnom miru i sigurnosti. Osvrtom na Rezoluciju 1267 iz ovog perioda, Rabbat zapaža da je borba protiv međunarodnog terorizma bila determinirana kao borba protiv talibanskog režima, Al' Kaide i Osame bin Ladena. Ovo poglavlje završava analizom Rezolucije 1373, čije je usvajanje 28. septembra 2001. godine proisteklo iz potrebe sveobuhvatnije strategije u borbi protiv terorizma, koja predviđa višestruko suočavanje država sa ovim fenomenom.

U četvrtom poglavlju Thomas Wahl razmatra ulogu Evropske unije u zaštiti svojih građana od terorizma. On konstatuje da je neupitan doprinos EU na planu borbe protiv terorizma, mada svjestan činjenice da evoluiranje EU u snažan subjekt u prevenciji i represiji ovog fenomena ovisi prevashodno od volje država članica. Razlog leži u činjenici što pravne mjere iz ove oblasti moraju biti implementirane od strane država članica, s obzirom da se većina njih poduzima u okviru drugog i trećeg stuba EU gdje je saradnja država zasnovana na međuvladinom konceptu. U ovom poglavlju dat je detaljan pregled kontra-terorističkih mjera EU, čiju okosnicu čini Kontra-teroristička strategija Savjeta EU iz 2005. godine, a koja ukazuje na neophodnost kolektivne i zajedničke evropske akcije u borbi protiv terorizma. Autor razmatra i intenziviranje sudске saradnje kroz Evropski nalog za hapšenje, Direktivu o zadržavanju podataka kao tehničku pomoć organima za provedbu zakona u borbi protiv terorizma, značaj uvođenja biometrijskih pasoša u proaktivnom djelovanju, te inkluziju Eurobola i Eurojusta u provedbi Kontraterostičke strategije. Svjestan činjenice da je na djelu neadekvatna

primjena kontra-terorističkih mjera od strane država, Wahl ističe da bi koncentriranje svih dosadašnjih antiterorističkih stečevina u jedinstveni okvir, značajno unaprijedilo ulogu EU u borbi protiv terorizma.

Peto poglavlje je posvećeno razmatranju pojavnih oblika kiber terorizma i dostignuća na polju međunarodne saradnje u borbi protiv istoga. Kao i Brunst, i Ulrich Sieber razlikuje dvije vrste napada putem Interneta, pri čemu navodi identične scenarije ugrožavanja ljudskih života ovim vidom terorizma kao i Brunst. Ovaj autor u problematiziranju kiber terorizma ističe njegovu neizostavnu komponentu, a to je ostvarenje određenog političkog cilja. U okviru ovog poglavlja ponuđena je iscrpna prezentacija i analiza konvencija usvojenih pod okriljem EU i UN u cilju borbe protiv kiber terorizma. Posebna pažnja je posvećena analizi Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju kibernetičkog kriminala iz 2001. godine, kao i Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju terorizma iz 2005. godine. Unatoč spoznaji da postoji određena suzdržanost država u pogledu potpisivanja, ratificiranja i implementacije pomenutih konvencija, Sieber se ne prepusta pesimizmu, već navodi neke od načina unaprijeđenja borbe protiv kiber terorizma.

U šestom poglavlju Hans-Jörg Albrecht i Michael Kilchling problematiziraju položaj i tretman žrtava terorizma u kaznenoj politici i krivičnom zakonodavstvu pojedinih država. Mada se posebna pažnja žrtvama zločina počinje posvećivati 80-tih godina prošlog stoljeća, žrtve terorizma su se, barem kada je u pitanju evropsko tlo, našle u središtu pažnje tek nakon napada od 11. septembra. Tada je, ističu ovi autori, spoznata činjenica da patnje žrtava terorizma zaslužuju nacionalnu i međunarodnu saradnju i podršku, što je vidljivo i iz smjernica o Zaštiti žrtava terorističkih akata potpisanih od strane Savjeta Evrope 2. marta 2005. godine. Za razliku od evropskog područja, SAD su u okviru svog zakonodavstva, žrtve terorizma prepoznale kao zasebnu kategoriju žrtava još od ranih 80-tih godina 20. stoljeća.

Treći dio knjige nosi naziv „*Zakon između rata i zločina*“. U okviru sedmog poglavlja Damjan Korošec i Sabina Zgaga analiziraju zakonske odredbe koje se odnose na inkriminaciju krivičnog djela terorizma u Sloveniji kroz komparativni prikaz krivičnih zakona koji su doneseni u periodu nakon što je Slovenija stekla nezavisnost. Akcenat ovog poglavlja je na razmatranju aktuelnih zakonskih rješenja koja su proistekla iz potrebe njihovog usklađivanja sa međunarodnim obavezama i standardima. Osvrćući se na neka od tih kontroverznih rješenja, autori ukazuju na mogućnost brojnih zloupotreba koje se mogu primarno manifestirati u vidu ugrožavanja fundamentalnih ljudskih prava i sloboda. Kako ističu Korošec i Zgaga, terorizam nije prepoznat kao prioritetni interes slovenske kaznene politike, niti se našao u fokusu sudske prakse i širih medijskih rasprava, sa izuzetkom jednog slučaja koji se desio u Sloveniji unazad nekoliko godina, a koji se odnosi na slanje prijetećeg e-maila. osobi pod međunarodnom zaštitom.

U osmom poglavlju Almir Maljević problematizira vrlo kontroverzan slučaj „Alžirske šestorke“ koji se našao u žiži bosanskohercegovačke, ali i međunarodne javnosti početkom 21. stoljeća. Maljević se, naime, osvrće na slučaj šestorice muškaraca, petorice naturalizovanih državljana BiH i jednog Alžirca sa trajnim prebivalištem u BiH, koji su oktobru 2001. godine na zahtjev Federalnog tužioca BiH lišeni slobode i stavljeni u pritvor zbog sumnje da su planirali teroristički napad na ambasadu SAD i V.B. u Sarajevu. Usljed nedostatka dokaza za podizanje optužnice, Vrhovni sud Federacije je naredio

njihovo puštanje iz pritvora 17. januara 2002. godine, da bi sljedećeg dana ovaj slučaj dobio jedan potpuno neočekivani epilog, kada je „Alžirska šestorka“ predata američkim snagama koje su istu transportovali u zatvor Guantanamo na Kubi. Težište ovog poglavlja je na razmatranju povreda fundamentalnih prava i sloboda pripadnika Alžirske grupe, kao što su pravo na zabranu proizvoljnog protjerivanja, pravo na slobodu i sigurnost osobe i pravo da se ne bude podvrgnut smrtnoj kazni.

U devetom poglavlju Wolfgang Hetzer govori o ratu protiv terorizma koji je iniciran nakon terorističkih napada od 11. septembra vojnom akcijom protiv Afganistana. On, naime, konstatuje da su ovi neočekivani teroristički napadi percipirani od strane američke javnosti i američkih političkih lidera kao napadi protiv teritorijalnog integriteta i suvereniteta SAD-a, tako da je vojna intervencija SAD-a i njenih saveznika protiv države, koja ne samo da toleriše terorističke aktivnosti, nego ih i aktivno ohrabruje pružanjem utočišta teroristima, ocijenjena potpuno legitimnom. Od tada je, kako zapaža Hetzer, sve veća involviranost oružanih snaga država u borbi protiv terorizma, koja je produkt nove sigurnosne filozofije nužne u borbi protiv terora. Brojne rasprave su se vodile po pitanju toga da li oružane snage SR Njemačke trebaju biti uključene u suzbijanju terorističkih napada, a najviše polemika je, kako zapaža autor, izazvalo pitanje da li oružane snage SR Njemačke mogu direktno upotrijebiti silu protiv aviona koji je otet i u kojem se nalaze putnici, a koji će biti zloupotrijebljen u svrhe terorističkog napada. Hetzer zaključuje da je ideja da pitanje međunarodnog terorizma može biti riješeno permanentnim stanjem rata analitički apsurdna, politički neodgovorna i moralno neprihvatljiva, te da posljedice takvog pristupa u borbi protiv terorizma mogu biti katastrofalne.

U desetom poglavlju Davor Derenčinović se osvrće na hrvatski pravni okvir u borbi protiv terorizma, odnosno na relevantne odredbe materijalnog i procesnog kaznenog prava. Iz njegovog osvrtu vidljivo je da je Republika Hrvatska, preveniranje i represiju terorizma, kao i aktivan doprinos u antiterorističkoj koaliciji definirala kao jedan od prioriteta Nacionalne sigurnosne strategije iz marta 2002. godine. Autor je u okviru ovog poglavlja prezentirao hronološkim redom sve globalne i regionalne antiterorističke konvencije koje je Republika Hrvatska ratificirala, sa posebnim osvrtom na Konvenciju o sprečavanju terorizma Savjeta Evrope iz 2005. godine. Derenčinović se u analizi ove konvencije osvrće na član 5. iste, koji poziva države članice da u okviru svojih domaćih zakona predvide kažnjavanje javnog poticanja na činjenje terorizma, čime je želio ukazati na poteškoće održavanja potrebne ravnoteže između stvarne obaveze države da zaštiti građane od terorizma i poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Tufyal Choudhury u jedanaestom poglavlju analizira status Muslimana u britanskom društvu, konstatujući da su se oni nakon terorističkih napada od 11. septembra, a osobito nakon onih u Londonu iz 2005. godine, našli pod pojačanim nadzorom britanske države i javnosti. Najveća opasnost je, kako ističe ovaj autor, u tome što kontra-teroristička politika doprinosi demoniziranju Muslimana u javnom diskursu, predstavljajući njih i Islam kao prijetnje društvu. To nesumnjivo doprinosi jačanju solidarnosti unutar muslimanskih zajednica i religijskoj identifikaciji pripadnika istih. Ovo, kao i procesi socio-ekonomske isključenosti Muslimana, te njihova kulturna marginalizacija u britanskom društvu kontribuiraju procesima radikalizacije, napominje Choudhury. Upravo iz

ovih razloga, Velika Britanija je uključivanje Muslimana u britansku zajednicu prepoznala kao kamen temeljac efikasne kontra-terorističke borbe, o čemu je riječ u ovom poglavlju.

U četvrtom dijelu knjige koji je naslovljen kao „*Nestajanje prava*“, namjera autora je da ukažu na evidentno ugrožavanje fundamentalnih ljudskih prava i sloboda, koje proizlazi primarno iz namjere preventivnog reagiranja država na terorizam. U dvanaestom poglavlju Susanne Forster ističe da su se napadi od 11. septembra odrazili na pristup Ujedinjenog Kraljevstva u izboru antiterorističkih mjera. Kako zapaža autorica, koncem 2001. godine Velika Britanija zaoštava svoj pristup terorizmu usvajanjem *Anti-Terrorism, Crime and Security Act (ATCSA)*. Forster se posebno osvrće na IV odjeljak ovog zakona, koji je državnim vlastima dao ovlaštenja da strane državljane za koje se sumnja da su međunarodni teroristi trajno pritvore bez suđenja. S obzirom da je ovaj odjeljak bio diskriminirajući u odnosu na strane državljane, isti je supsituiran novim zakonom iz 2005. godine - *Prevention of terrorism act (PTA)*, koji uvodi sistem kontrolnih naloga. Riječ je, također, o vrlo kontroverznoj antiterorističkoj mjeri kojom se predviđa primjena ograničavajućih mjera na osobe, kako one britanske nacionalnosti, tako i strane državljane, za koje se sumnja da su povezane sa terorističkim aktivnostima. Pored spornog pritvora, ovim zakonom su uređene mjere kućnog pritvora, privremene zabrane upotrebe mobilnih telefona ili Interneta, zabrane kretanja i putovanja, zabrane druženja s pojedinim osobama, obaveza nošenja elektronskih narukvica i drugo. Autorica svoja razmatranja o ovom problemu završava analizom posljedica koje primjena ovih mjera ima na zagwarantirana ljudska prava i slobode.

John R. Spencer u okviru trinaestog poglavlja analizira potrebu ukidanja zabrane korištenja dokaza u krivičnom postupku dobivenih presretanjem telefonskih poziva ili pisama. Pitanje ukidanja ove zabrane se aktualiziralo tokom posljednje decenije u cilju borbe protiv terorizma. Zagovornici njenog ukidanja su mišljenja da bi u slučaju dozvoljenog korištenja dokaza pribavljenih presretanjem telefonskih poziva i pisama na sudu, osumnjičeni teroristi mogli biti procesuirani. Kada je u pitanju primjena kontrolnih naloga, mišljenja su podijeljena: neki autori su mišljenja da bi se uklanjanje ove zabrane odrazilo na reduciranu primjenu kontrolnih naloga, a drugi ipak ne dijele to mišljenje, zaključuje Spencer.

U četrnaestom poglavlju Marianne Wade govori o izazovima sa kojima se u recentnom periodu suočava krivično-pravni režim Velike Britanije. Ova autorica, naime, izražava zabrinutost zbog uočenog paralelizma u okviru krivičnog pravosuđa ove zemlje, s obzirom da se zakoni koji uređuju borbu protiv terorizma razvijaju kao zaseban entitet. To derivira između ostalog iz činjenice da države zbog enormne prijetnje koju terorizam predstavlja, osjećaju odgovornost da preventivno reagiraju na ovaj fenomen, što je inkompatibilno sa krivičnim zakonima koji su po prirodi *post-factum* mehanizmi. Kao najekletantnije primjere ugrožavanja fundamentalnih principa na kojima počiva britansko krivično pravosuđe, Wade navodi intencije ukidanja zabrane korištenja u krivičnom postupku dokaza dobivenih presretanjem telefonskih poziva, pritvor osumnjičenih osoba bez suđenja, primjena kontrolnih naloga i slično.

U petnaestom poglavlju Tony Smith se nadovezuje na razmatranja Marianne Wade i izražava zabrinutost zbog značajno narušene nezavisnosti britanskog pravosuđa pod

snažnim pritiskom terorizma. Kako navodi ovaj autor, ustavni odnos izvršne i sudske vlasti je dobrim dijelom narušen uslijed donošenja zakona koji propisuju mjere kojima se krše fundamentalna ljudska prava i građanske slobode, pri čemu i on, kao i Wade, primarno misli na pritvor osoba bez suđenja i na kontrolne naloge. Smith iskazuje potrebu rekonceptualizacije britanskog pravosuđa u ustavu, ne samo zbog terorizma, nego i zbog obaveza koje je Velika Britanija preuzela donošenjem *Human Rights Act-a* 1998. godine i *Constitutional Reform Act-a* 2005. godine.

U šestnaestom poglavlju Victor Moreno Catena i Mariangeles Catalina Benavente analiziraju neke od značajnih proceduralnih antiterorističkih mjera u Španiji. Iz njihovog osvrtu evidentno je da je Španija, u želji da zaštiti fundamentalna ljudska prava i slobode, zauzela jedan daleko umjereniji pristup u borbi protiv terorizma. To je vidljivo iz Odjeljka 55.2 Ustava Španije, koji predstavlja pokušaj facilitacije istrage terorističkih aktivnosti, s jedne strane i ograničenja moći vlade i zakona kako bi se izbjeglo neprihvatljivo kršenje osnovnih prava, s druge strane. U spomenutom odjeljku predviđena je isključivo suspenzija prava na slobodu kroz tzv. preventivni pritvor, prava na nepovredivost doma i prava na tajnost komunikacija u slučajevima povezanim sa terorističkim aktivnostima. Autori, također, razmatraju uslove koji moraju biti ispunjeni da bi navedena prava mogla biti ograničena. Iz ovog poglavlja, evidentno je da je Španija zauzela jedan daleko racionalniji kurs u borbi protiv terorizma, što je podstaklo autore da sugeriraju i ostalim državama da slijede primjer njihove domovine.

U sedamnaestom poglavlju Olivier Cahn govori o pristupu u borbi protiv terorizma iz perspektive Republike Francuske. On ne dijeli mišljenje onih koji smatraju da pristup koji je Francuska zauzela u suočavanju sa ovim fenomenom treba poslužiti kao uzor drugim državama, primarno zbog toga što je borba protiv terorizma situirana u sferi običnog krivičnog prava. Cahn ističe da je suočavanje Francuske sa terorizmom pokazalo njene slabosti i nedostatke u pogledu zaštite osnovnih ljudskih prava, a ne pobjedu francuske demokratije. Kako konstatuje ovaj autor, borba protiv terorizma je poslužila kao izgovor za povećanje policijskih ovlasti, s jedne strane i reduciranje sudske i ustavne kontrole nad radom policijskih snaga, s druge strane.

U posljednjem, osamnaestom poglavlju Marc Engelhart govori o nestajanju tradicionalnih granica između krivičnog, policijskog i zakona o obavještajnim službama. Unatoč činjenici da je razdvajanje nadležnosti obavještajnih službi i policije jedno od fundamentalnih principa njemačkog prava, u posljednjoj deceniji je postalo očito da su obavještajne službe preuzele neke od tradicionalnih policijskih ovlasti i *vice versa*. U ovom poglavlju dat je osvrt i na organizacionu i saradnju kroz razmjenu informacija između policije i obavještajnih službi SR Njemačke, iz kojeg se može konstatovati postojanje bliske i intenzivne veze među njima. Ovo poglavlje se završava analizom saradnje obavještajnih službi sa tužiocem, sudom i odbranom. Iz autorovog osvrtu vidljivo je da se pored onog tradicionalnog krivičnog postupka, u posljednjoj deceniji etablirao onaj koji se provodi od strane tajnih službi u slučajevima ozbiljnih zločina, primarno u slučaju terorizma. To sudu nesumnjivo otežava održavanje ravnoteže između tradicionalnog krivičnog postupka i interesa obavještajne službe da sačuva tajnost podataka, iz čega proizlaze brojni problemi u pogledu korištenja dokaza na sudu koji su pribavljeni od strane obavještajnih službi.

Rukopis „A War on Terror? The European Stance on a New Threat, Changing Laws and Human Rights Implications“ predstavlja reprezentativan doprinos u razumijevanju značajno izmijenjene percepcije o terorizmu u recentnom periodu i višedimenzionalnih implikacija koje su proistekle iz iste. Iz razmatranja eminentnih autora, ovog nesumnjivo enciklopedijskog djela, evidentne su vrlo destruktivne tendencije nakon terorističkih napada od 11. septembra. Iste se mogu rezimirati u tezi da je paradigma sigurnosti potisnula u drugi plan paradigmu slobode, što autori u svojim promišljanjima, na bazi vrlo snažnih argumenata, konstatuju. Svojim zapažanjima autori podstiču čitaoce na duboko razmišljanje, što je najbolji pokazatelj da je ova knjiga ispunila svoju svrhu, te da predstavlja značajan fundament za buduća naučna istraživanja fenomena terorizma. Slijedom kazanog, koristim priliku da je svesrdno preporučim čitaocima, bez obzira na njihovu naučnu orijentaciju s obzirom na njen multidisciplinarni karakter, kako bi obogatili svoj fundus znanja o terorizmu kao staroj/novoj prijetnji.